
Arany János : Toldi

Szereplők

Toldi Miklós; béreslegények; Laczfi nádor; Toldi György; katonák; a Toldi fiúk édesanyja; Bence, Miklós szolgája; özvegyasszony; Lajos király; vágóhídi legények; utcanép; cseh vitéz

Helyszín

Nagyfalu, nádas, Buda, Pest

A rövid tartalom

Első ének

Az elbeszélő költemény a nyári pusztán henyélő béreslegények képével nyit. Egyedül Toldi nem lustálkodik: a látóhatárt kémleli, ahonnan egy sereg közeledik. Megtudjuk, hogy Toldi nemesi családból származik, de csak bátyja, György részesült ennek megfelelő neveltetésben, hiszen a királyi várban, a királyfi mellett tölti napjait. Toldi Miklósban ezért sok keserűség és düh van bátyja iránt. Szeretne ő is inkább katona lenni. A sereg Laczfi nádor vezetésével a közelbe ér, és a nádor Miklóstól kér útbaigazítást Buda felé. Miklós zokon veszi, hogy a nádor parasztnak szólította, ezért az utat egy hatalmas farúddal mutatja meg. A katonák elképednek rajta, mekkora ereje van. Sajnálkoznak felette, hogy Miklós csak egy paraszt, hiszen, ha nemes lenne, kitűnő katona válna belőle.

Második ének

Eközben nagy a sürgés-forgás Nagyfaluban a Toldi-házban, mert hazaérkezett György, s vele negyven cimborája. Miklós, mikor megérkezik, meg akarja ölelni bátyját, de az durván elutasítja a köszöntését, és semmirekellőnek nevezi. Majdhogynem kenyértörésre kerül a dolog: Miklós felajánlja, hogy távozik a háztól, ha megkapja a vagyon neki kijáró részét. Erre György jól pofon csapja, mondván, hogy ez a neki kijáró rész. A fiúk erre majdnem egymásnak esnek, édesanyjuk azonban közjük áll. Miklós borúsan félrevonul.

Harmadik ének

György arra buzdítja vitéz barátait, hogy Miklóssal incselkedjenek. Miklós túri egy ideig, de mikor egy dárda a vállát éri, kitör belőle a düh, megragadja a malomkövet, amin ült, és a vitézek közé hajítja. A súlyos kő az egyik vitéz halálát okozza. Miklósnak ezért menekülnie kell a háztól, György kiadja a parancsot katonáinak, hogy kerítsék kézre.

Negyedik ének

Miklós három napig bujdosik, nehezen talál élelmet magának. Három nap múlva talál rá hű cselédje, Bence, ennivalót és bort hoz neki. Megpróbálja rávenni Miklóst, hogy térjen haza, mikor bátyja visszamegy Budára, Miklós azonban hajthatatlan. Egyedül anyja iránti szeretete tartaná vissza, ám csak egy üzenetet küld neki: hallani fog még róla, és büszke lesz rá.

Ötödik ének

Miklós a nádasban bujkálva véletlenül két kiscsakára bukkan. Megsimogatja őket, ám rosszul teszi, mert az anyafarkas kölykei védelmében rátámad. Óriási dulakodás kezdődik az anyafarkas és Miklós között, ráadásul a hím is hamarosan megérkezik. Végül mégis Miklós kerül ki győztesen. A nagy küzdelem után elgondolkodik, vajon nem kéne bátyját is éppen így megölnie. Ettől azonban visszatartja a lelkiismerete. Tovább folytatja útját, a két kimúlt farkast azonban magával viszi.

Hatodik ének

Miklós az éj leple alatt hazalopakodik, hogy anyjával beszélni tudjon. A házban mindenki alszik. Alvó bátyját meglátva Miklósnak megint eszébe jut, hogy most megölhetné, de nem teszi: csak az ágya mellé fekteti a két kimúlt farkast, hogy ezzel adja tudtára, hogy itt járt. Majd felkelti édesanyját, hogy elbúcsúzzon tőle: közli vele, hogy felmegy Budára, hogy vitéz legyen belőle. A búcsúzkodásnak az vet véget, hogy a kutyák a háznál felriadnak a farkasok szagára, és felverik a házat. Miklósnak így azonnal távoznia kell.

Hetedik ének

Négy napos út után Miklós a Rákos mezejére érkezik, egy temető mellé. Látja, hogy a temetőben keservesen sír egy asszony, aki az édesanyjára emlékeztette őt. Megkérdezi tőle gyászának okát, az asszony pedig elmondja, hogy két vitéz fiát siratja, akiket egy cseh vitéz ölt meg. A Duna szigetén ugyanis egy cseh vitéz állandóan becsmerli a magyarok vitézségét, ezért sok magyar megverekszik vele, ám eddig mindenkit megölt.

Nyolcadik ének

Eközben György azon mesterkedik, hogy kiforgassa öccsét a családi vagyonból. Felmegy Budára Lajos királyhoz, és előadja neki, hogy az öccse világ életében egy nagy korhely volt, nemrégiben pedig megölte egyik szolgáját. A király felajánlja Györgynek, hogy hozza fel öccsét Budára, s ha Miklós legyőzi a cseh vitézt, megkegyelmez neki. György azonban közli a királlyal, hogy Miklós a gyilkosság után világgá ment. S minthogy eltűnt, a törvény előtt halottnak számít. Alakoskodva felajánlja Miklós vagyonát a királynak, hogy rendelkezék vele (persze arra számít, hogy a király úgyis neki adja). Azonban meglepetés éri: a király úgy rendelkezik, hogy annak adja csak oda a vagyont, aki megverekszik a csehvel és győztesen kerül ki.

Kilencedik ének

Miklós eközben felér Pestre. Egy utcai padon üldögélve nagy lármára lesz figyelmes: a vágóhídról elszabadult egy bika, s a vágóhídi legények kutyákkal próbálják megfogni, ám a bika mindegyik kutyát megöli. Az egész utcában nagy a rémület, senki nem mer közelíteni az állathoz. Miklós azonban az utca közepén elébe áll az állatnak, egy nagy dobbantással és kurjantással lecsillapítja, majd szarvánál fogva visszavezeti a vágóhídra. Nagy csodálatot kelt az emberekben, de nem hálásak érte: egy darab májat vetnek oda neki, és nem hagyják, hogy a vágóhídnál aludjon. Miklós ezért a temetőbe megy, hogy felkeresse az özvegyasszonyt és elkérje tőle halott fiai fegyverzetét. Az asszonyt azonban nem találja sehol, s végül a temetőben hajtja álomra a fejét.

Tizedik ének

Miklós lódobogásra ébred, s a közeledő lovasban öreg szolgáját, Bencét ismeri fel. Bence elmondja, hogy édesanyja küldte utána, hogy találja meg, s maradjon vele, segítve és szolgálva őt. Egy cipőt is küldött Miklósnak, amelybe egy szelence volt belesütve, a szelencében pedig arany volt. Nagyon megörült ennek Miklós, mert ebből a pénzből tud magának fegyvereket vásárolni. Bencével felkeresnek egy fogadót, ahol Miklós jókedvében egy kanna bort megiszik, s táncol is.

Tizenegyedik ének

Miklós átkel a Dunán, és új ruhát, fegyvert vásárol magának, Rigó lovának pedig új szerszámot. A király díszes sátraival "a budai szélen" táborozik. A cseh bajvívó és Miklós egy szigeten ütköznek meg. Miklós a saját csónakját visszalöki a vízbe, mondván, hogy a viadal után már csak egy csónakra lesz szükség. Miklós erőfölénye látványos, legyőzi az ellenfelet, de mivel az ellenfél könyörög, megkíméli az életét. Feltételül szabja, hogy a cseh vitéz marháit a két megölt vitéz anyjának adja, és hagyja el az országot. Azonban amikor elhagynák a szigetet, a cseh vitéz hátbatámadja Miklóst. Miklós észreveszi a támadást a víztükörben, és másodszor már nem kegyelmez neki.

Tizenkettedik ének

A király teljesen elképed az ismeretlen vitéz erején, s parancsot ad ki, hogy hozassák elé, hadd adja neki Toldi György öccsének vagyonát. A király előtt Miklós felfedi kilétét, s fény derül György mesterkedéseire. A király igazságot akar szolgáltatni, s György részét is Miklósnak akarja adni, ő azonban lebeszéli róla, mondván, hogy nem vagyonra szeretne szert tenni, hanem katona szeretne lenni a király hadseregében. A király örömmel katonái közé veszi, s kardot ajándékoz neki. Nemsokára megérkezik Toldi édesanyja is, és nagy boldogan borulnak egymás nyakába. Minthogy a király Györgyöt kitagadta udvarából, György megy Nagyfalura lakni, Miklós és az édesanyja pedig a király mellé kerül. Toldiból az idők során pedig rettenthetetlen és híres vitéz lett.